

Шевчук В.О.

ОСВІТНЯ СКЛАДОВА СИСТЕМИ ВІДТВОРЕННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ

У статті розглянуто освіту як один із головних елементів системи відтворення робочої сили країни, який впливає на всі рівні відтворення робочої сили: нанорівень, мікрорівень, мезарівень, макрорівень та мегарівень. Досліджено питання щодо сутності та особливостей освітньої складової в системі відтворення робочої сили, яка розглядається як сукупність таких компонентів: інституційного, організаційно-функціонального, інноваційного та методико-методологічного.

Ключові слова: освіта, відтворення робочої сили, система відтворення робочої сили.

Постановка проблеми. В умовах переходу на інноваційні засади розвитку економіки відбувається визнання важливої ролі людини у суспільному відтворенні та вважається, що рівень освіти населення й рівень розвитку людського капіталу визначає конкурентоспроможність і місце країни в глобальному економічному просторі. Зміни, які відбуваються на сучасному етапі в країнах світу загалом, і в економіці України зокрема, вимагають перегляду системи існуючих концептуальних поглядів на освіту як елемент системи відтворення робочої сили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем відтворення робочої сили та основних напрямів розвитку освіти присвячено значну кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених. Серед відомих в історії економічної думки можна назвати таких: Г. Беккера, М. Блауга, Е. Денісона, Ф. Кене, Т. Мальтуса, К. Маркса, Д. Норта, Д. Рікардо, В. Ростоу, Ж.Б. Сея, А. Сміта, С. Струмиліна, А. Тофлера, Л. Туроу, Т. Шульца, Й. Шумпетера та інших.

Вагомий внесок у дослідження окремих аспектів процесу відтворення робочої сили та освіти зробили такі вчені-економісти: Л. І. Абалкін, Л. І. Антошкіна, Т. М. Боголіб, Н. В. Васильєва, В. М. Геєць, О. А. Грішнова, Б. М. Данилишин, В. І. Єрошин, В. О. Жамін, Є. М. Жильцов, І. С. Каленюк, Р. І. Капелюшников, Б. В. Корнейчук, С. Л. Костянян, О. А. Крафт, Т. Ю. Красікова, Н. Г. Кузьміна, О. В. Куклін, В. І. Куценко, А. І. Лівенко, Д. С. Львов, В. О. Огнев'юк, Б. С. Рябушкін, Е. Б. Салпагарова, В. В. Сандугей, В. А. Студінський, В. І. Тропін, Л. Р. Халітова, Н. А. Хроменков, В. П. Щетинін та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри достатню кількість наукових праць, залишаються актуальними та потребують більш глибокого дослідження й наукового узагальнення питання розгляду освіти як одного із головних елементів системи відтворення робочої сили країни та виявлення компонентів освітньої складової системи відтворення робочої сили.

Мета статті полягає у дослідженні сутності та особливостей освітньої складової в системі відтворення робочої сили.

Виклад основного матеріалу. Сучасні зміни в суспільному виробництві та економіці в цілому висувають нові завдання та вимоги до сфери освіти. Освіта перетворюється на один із основних факторів розширеного відтворення робочої сили в сьогоденному світі.

Система відтворення робочої сили розглядається як сукупність наступних послідовних і взаємопов'язаних елементів: народження індивіда, його соціалізація, набуття знань і навичок для реалізації своєї робочої сили, процес праці, відновлення робочої сили шляхом особистого споживання [2, с. 9]. Тому, систему відтворення робочої сили поділяють на чотири взаємопов'язані фази: формування, розподілу й перерозподілу, обміну й використання. Освіта впливає на всі фази відтворення робочої сили, причому на фазу

формування – безпосередньо, а на фази розподілу, обміну й використання – опосередковано. Враховуючи, що фаза використання робочої сили є визначальною щодо інших трьох фаз, адже саме в ній відбувається розвиток робочої сили, під впровадженням знань, умінь і навичок ми розуміємо не просто їх використання в процесі виробництва, а їх практичне застосування, у результаті чого вони будуть закріплюватися, примножуватися та вдосконалюватися, що буде продовженням процесу відтворення робочої сили. Таким чином, процес виробництва в даному контексті не є кінцевою метою використання знань, умінь і навичок.

На наше переконання, освіта є одним із головних елементів системи відтворення робочої сили країни, який впливає на всі її рівні. Якщо розглядати процес відтворення робочої сили в межах країни, то відтворення на рівні одного окремого працівника – це буде мікрорівень, на рівні підприємства – мезорівень, а на рівні всього суспільства – макрорівень. Освіта впливає на відтворення робочої сили окремого індивіда (працівника), підприємства й суспільства в цілому. До того ж підвищення рівня освіти працівника на мікрорівні здійснює вплив, у свою чергу, на відтворення робочої сили підприємства, де він працює, тобто на мезорівні, а також – на відтворення робочої сили на макрорівні, оскільки виступає складовою частиною суспільства.

Якщо ж розглядати відтворення робочої сили не лише на території окремої країни, а й за її межами, то освіта буде впливати на наступні рівні відтворення: нанорівень – окремого індивіда (працівника), мікрорівень – підприємства, мезорівень – галузі або регіону, макрорівень – суспільства (національної економіки в цілому), мегарівень – світової економіки.

Розглянемо освітню складову в системі відтворення робочої сили через сукупність таких компонентів: інституційного; організаційно-функціонального; інноваційного; методико-методологічного.

Інституційний підхід до розгляду освіти означає її розгляд як окремого інституту. Зокрема, ряд вітчизняних вчених вважають, що інститут освіти є структурованою виробничою системою, що продукує специфічний товар – освітньо-виховну послугу.

На думку В. А. Студінського, інститут освіти є активним учасником у формуванні правил гри в суспільстві, оскільки формує інтелектуальну складову всіх економічних галузей, а також інтелект суспільства в цілому [4, с. 202].

Інституційний компонент освіти в системі відтворення робочої сили, як і інститут освіти, складається з ряду елементів: суб'єктів (держави, усіх видів навчальних закладів, споживачів освітніх послуг, окремих осіб, що створюють та надають освітні послуги) та об'єктів (формальних та неформальних правил і норм) (рис. 1).

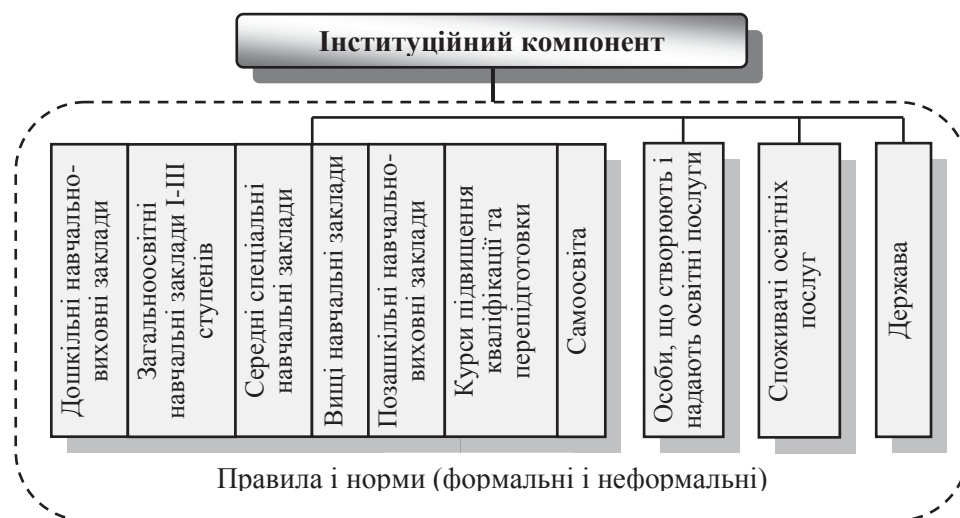
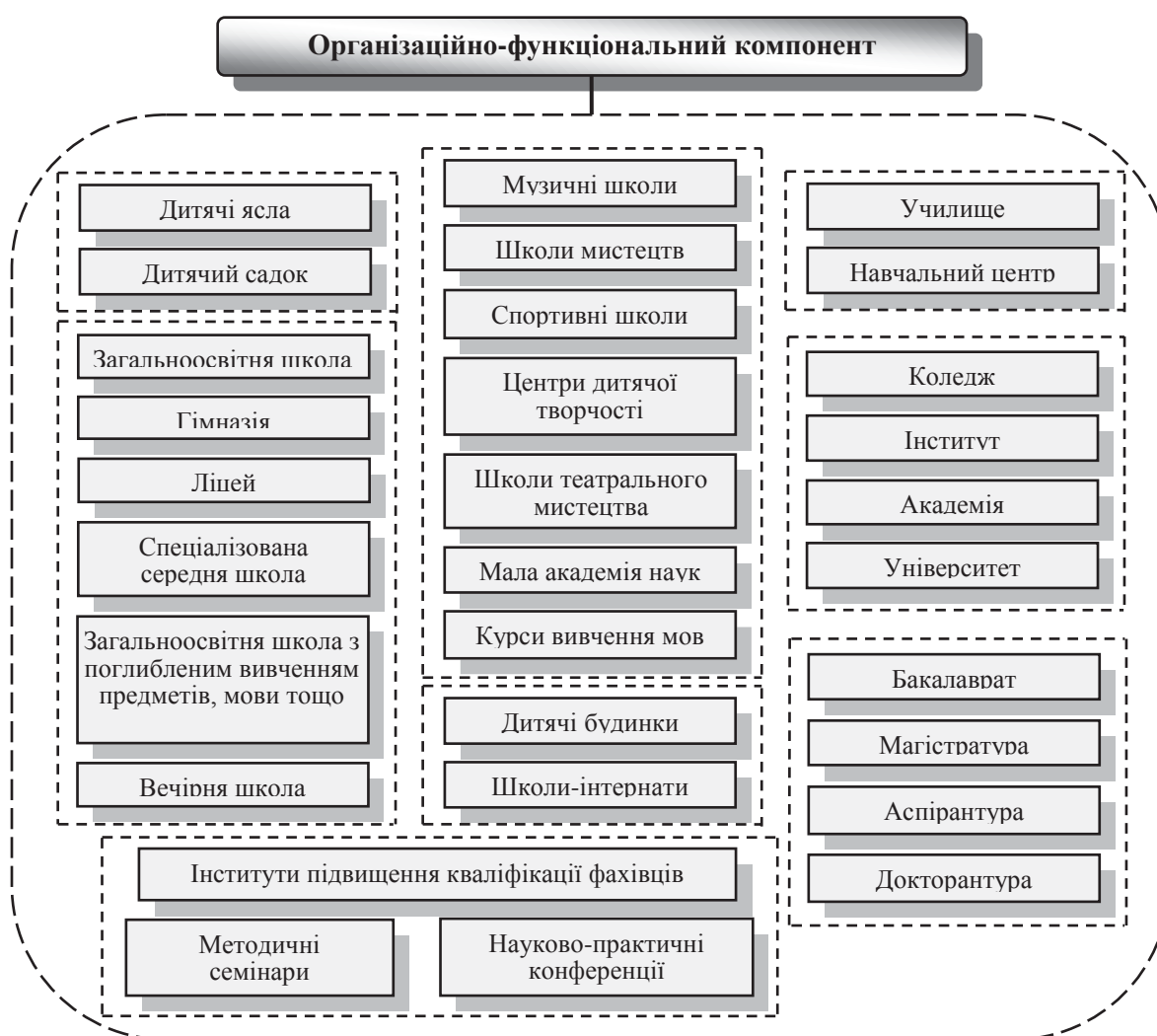

Рис. 1. Інституційний компонент освітньої складової системи відтворення робочої сили
Джерело: розроблено автором

Організаційно-функціональний компонент освіти в системі відтворення робочої сили формується із сукупності різних типів навчально-виховних закладів залежно від виконуваних ними функцій (рис. 2). Таким чином, цей компонент складається з наступних блоків:

- ✓ дошкільні виховні заклади (дитячі ясла та дитячі садки);
- ✓ середні навчальні заклади (загальноосвітні школи, гімназії, ліцеї, вечірні школи тощо);
- ✓ позашкільні навчально-виховні заклади (школи мистецтв, спортивні школи, центри дитячої творчості тощо);
- ✓ заклади для осіб, які потребують соціальної допомоги та реабілітації (дитячі будинки, школи інтернати тощо);
- ✓ професійно-технічні навчальні заклади (училища та навчальні центри);
- ✓ вищі навчальні заклади (коледжі, інститути, академії, університети);
- ✓ заклади післядипломної освіти та підвищення кваліфікації тощо.

Рис. 2. Організаційно-функціональний компонент освітньої складової системи відтворення робочої сили

Джерело: розроблено автором

До цього компонента можуть бути включені інші типи навчальних закладів, що діють в Україні відповідно до Закону України «Про освіту» [3], рівні вищої освіти (бакалаврат та магістратура), а також форми підготовки наукових кадрів (аспірантура та докторантура).

Наступний інноваційний компонент освітньої складової системи відтворення робочої сили включає ряд інновацій, які використовуються в процесі надання освітніх послуг та функціонування системи освіти загалом (рис. 3). Взявши за основу класифікацію Л. В. Батченко, освітні інновації можна поділити на наступні види:

- 1) освітньо-педагогічні інновації – це інновації, що спрямовані на удосконалення процесу виховання та надання освітніх послуг, а саме: нові технології, методи, форми, засоби та прийоми навчання, підготовки та перепідготовки робочої сили;
- 2) освітньо-наукові інновації – це інновації, які використовуються в напрямку активізації дій щодо здійснення пошуку нових знань як у системі освіти, так і в системі відтворення робочої сили, за допомогою проведення наукових досліджень, а також у напрямку підвищення наукового рівня навчання та фахової підготовки робочої сили;
- 3) освітньо-культурні інновації – це інновації, що впроваджуються з метою зміни в культурі навчання та підготовки робочої сили, а також активізації творчого навчання;
- 4) освітньо-професійні інновації – це інновації, що спрямовані на підвищення професійності навчання, процесу підготовки та перепідготовки робочої сили;
- 5) освітньо-організаційні інновації – інновації, за допомогою яких здійснюються необхідні зміни у сфері освіти, відбувається удосконалення освітньої інфраструктури, зокрема в системі відтворення робочої сили, та матеріально-технічної бази освіти тощо;
- 6) освітньо-управлінські інновації – інновації, що впроваджуються з метою проведення необхідних змін (реформ) у структурі, системі та механізмах управління сферою освіти або окремими навчальними закладами;
- 7) освітньо-фінансові інновації – інновації, направлені на здійснення змін у системі фінансового забезпечення сфери освіти за допомогою диверсифікації його джерел;
- 8) освітньо-правові інновації – інновації, що впроваджуються з метою удосконалення нормативно-правової бази освіти;
- 9) освітньо-економічні інновації – інновації, спрямовані на забезпечення реформування в системі планування освіти й раціоналізації витрат на освітню діяльність, економічне стимулювання освітньої сфери та її структурних підрозділів;
- 10) освітньо-торговельні інновації – інновації, спрямовані на забезпечення змін у сфері освіти в умовах ринкових відносин, зокрема цінової, маркетингової політики навчальних закладів [1, с. 34-37].

Рис. 3. Інноваційний компонент освітньої складової системи відтворення робочої сили
Джерело: розроблено автором

Методико-методологічний компонент освіти включає в себе сукупність принципів, прийомів та методів виховання, навчання, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робочої сили, а також методів у сфері управління освітою.

Таким чином, освітня складова системи відтворення робочої сили розглянута нами як сукупність інституційного, організаційно-функціонального, інноваційного та методико-методологічного компонентів (рис. 4).

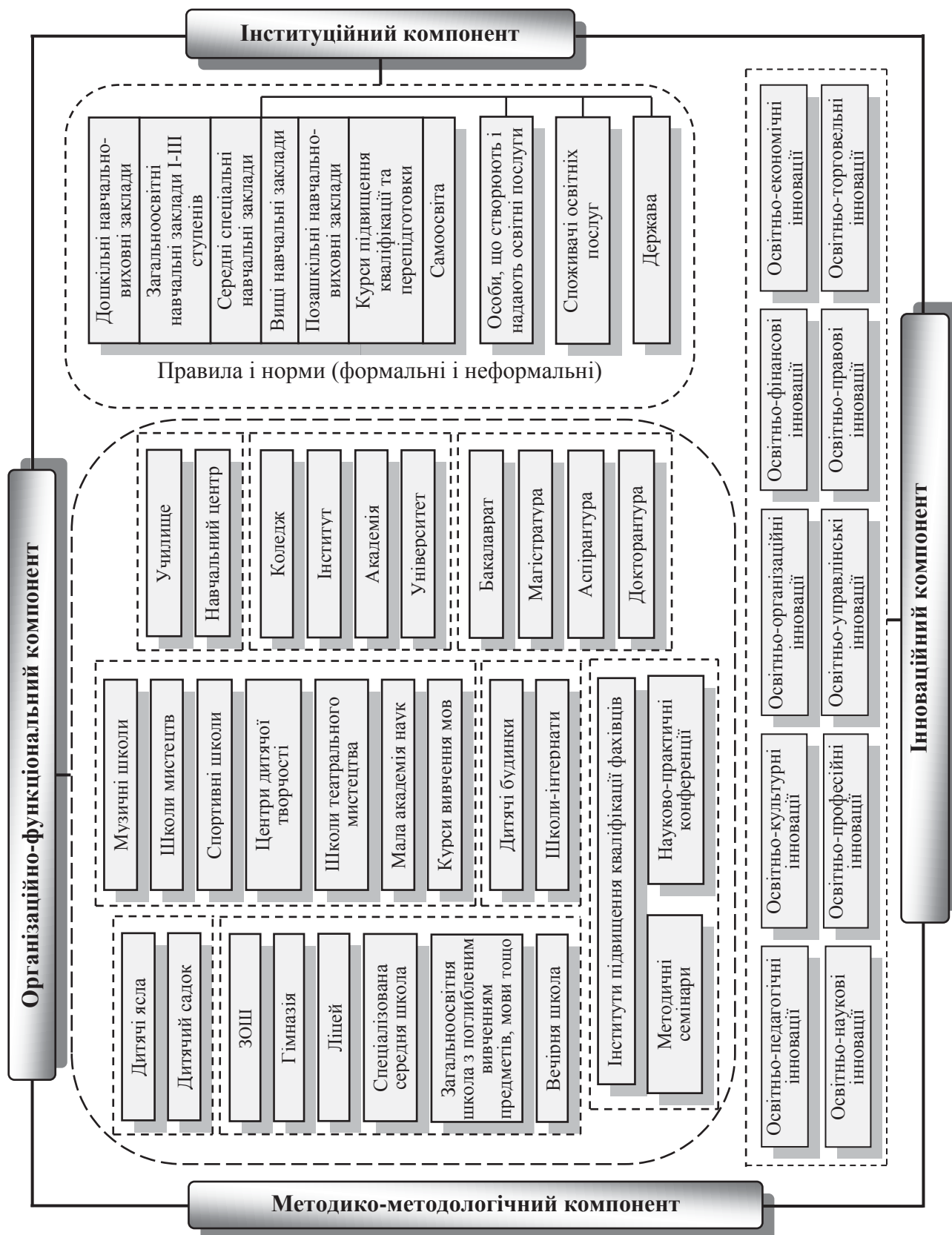

Рис. 4. Освітня складова системи відтворення робочої сили

Джерело: розроблено автором

Висновки і пропозиції. Таким чином, освіта виступає ключовим елементом системи відтворення робочої сили, що впливає на кожну її фазу (безпосередньо на фазу формування та опосередковано на фази розподілу, обміну й використання) і є інтенсивним фактором розширеного відтворення робочої сили, який впливає на всі рівні відтворення: нано- (індивід, працівник), мікро- (підприємство), мезо- (галузь, регіон), макро- (суспільство, національна економіка в цілому), мегарівень (світова економіка).

Отже, освіта є одним із важливих чинників, що впливає не лише на індивіда, а й на галузі виробництва та суспільство в цілому; а також є специфічною галуззю, яка безпосередньо впливає на відтворення робочої сили в усіх сферах людської життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батченко Л.В. Формування інноваційного менеджменту в системі професійної освіти в умовах перехідної економіки: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом» / Л. В. Батченко // Донецька держ. академія управління. – Донецьк, 1997. – 194 с.
2. Оборина Т. Ю. Современные тенденции в системе воспроизводства рабочей силы: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: специальность 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности, в т.ч. экономика труда)» / Т. Ю. Оборина. – Саратов, 2006. – 20 с.
3. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
4. Студінський В. А. Інститут освіти в системі тіньових фінансових відносин / В.А. Студінський // Фінансові ринки та інститути: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 7-8 грудня 2007 р. – У 2-х томах. – Т. 1. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2007. – С.202-204.

Шевчук В.О.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СИСТЕМЫ ВОСПРОИЗВОДСТВА РАБОЧЕЙ СИЛЫ

В статье рассмотрено образование как один из главных элементов системы воспроизводства рабочей силы страны, который влияет на все уровни воспроизводства рабочей силы: наноуровень, микроуровень, мезауровень, макроуровень и мегауровень. Исследован вопрос о сущности и особенностях образовательной составляющей в системе воспроизводства рабочей силы, которая рассматривается как совокупность следующих компонентов: институционального, организационно-функционального, инновационного и методико-методологического.

Ключевые слова: образование, воспроизводство рабочей силы, система воспроизводства рабочей силы.

Shevchuk V.

EDUCATIONAL COMPONENT OF THE SYSTEM OF LABOUR FORCE REPRODUCTION

The article considers education as one of the main elements of the country's system of labour force reproduction, that affects all levels of labor force reproduction: nanolevel, microlevel, mesalevel, macrolevel and megalevel. The question of the essence and features of the educational component in the system of labor force reproduction is examined, which is considered as totality of the following components: institutional, organizationally-functional, innovative and methodically-methodological.

Key words: education, labour force reproduction, system of labour force reproduction.